

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 18 Februari 1900. No. 1156.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van het blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 98, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Dinsdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in nammerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden / 1.20, voor het Buitenland per jaar / 6 by vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonneeanten worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties: van 1 tot 6 regels / 1.20, voor elken regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verlagen van reken. 12 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

LAATSTE REEKS.

XV.

KERK EN STAAT.

III.

Dewerke is het beeld des onzenlijken Gods, de eerstegeborene aller creature.

Colossensen 1: 15.

Al is dus aan Kerk en Staat gemeen, dat beide er om de zonde zijn, en dat alzoo beide niet uit de Schepping, maar uit de Genade zijn opgekomen, toch zijn en blijven beide daardoor in beginsel onderscheiden, dat de Staat zijn oorsprong heeft in de gemeene Gratie, de Kerk in de particuliere Genade. Juist zoover als de Gemeene en de Bijzondere Genade uiteenloopen, verschillen dus ook Staat en Kerk. Het is uit dien hoofde noodzakelijk, dit principieel verschil, waarop in het voorafgaand betoog reeds de aandacht werd gevestigd, hier nader uiteen te zetten. Dit verschil ligt in beider uitgangspunt, beider sfeer, beider middelen, beider karakter, beider roeping en beider einddoel. Vergunne men ons elk dezer zes punten toe te lichten.

Het uitgangspunt voor de gemeene Gratie, en zoo ook voor het leven van den Staat, ligt in de oorspronkelijke geschapen dingen. De wereld, of ook wel de kosmos, gelijk God dien geschapen had, vormde één harmonisch geheel, van zijn diepsten grondslag tot aan de spits van den gevel. De Schepping was een volkomen werk. Er ontbrak niets aan. Want wel lezen we in Gen. 2: 1, dat God haar geschapen had om haar te volmaken, maar dit „volmaken” zou niet plaats grijpen doordien iets nieuws aan het bestaande werd toegevoegd, maar zoo, dat uit de kiem ontwikkeld werd, wat in de kiem inzat. De door God geschapen wereld was vol schuldigen en alsnog verborgen krachten, die eerst later zouden uitkomen; maar toch lag aller dingen aanvang en begin reeds van meet af in hetgeen tot stand kwam besloten. Geen enkele natuurkracht is door de gemeene Gratie bij de natuur bijgekomen. De natuur van alle ding is gebleven gelijk die was. En de gemeene Gratie heeft in geen enkel opzicht die bestaande natuur met een nieuwe kracht of een nieuw vermogen verrijkt.

Dit behoefde ook niet, overmits de natuur niet enkel volkomen in zich zelve geschapen was, maar zich ook leende tot herstel bij breuke. Als ge een wonde aan gelaat, hand of voet krijgt, en alleen het vleeschig gedeelte is geraakt, dan kunt ge deze wonde, mits ze zorgvuldig behandeld wordt, genezen, door wat men noemt het regeneratief vermogen. Zoo de wonde niet al te diep gaat, en goed gezuiverd wordt en blijft, behoeft ge niet anders te doen, dan haar van de lucht af te sluiten, en ze geneest van zelf. Er ligt dus in den aard van uw huid, van uw spier en adersweefsel het vermogen, om zich zelf te herstellen, zoo het verstoord wordt. Het herstelt niet door iets, dat van buiten de Schepping nieuw tot ons komt, maar door krachten die in de Schepping lagen; en al wat tot genezing noodig is, is iets, dat evenzoo in de Schepping voorhanden was. Nu is de gemeene Gratie het stulten van ingeslopen bederf. Zal dit gelukken, dan zijn twee dingen

noodig: 1°, dat de mogelijkheid van herstelling gegeven zij, en 2°, dat de middelen die voor de herstelling zijn aan te wenden, voorhanden zijn. Staat de één den ander een oog uit of de hersenen in, dan baat geen hulp, omdat alsdan de mogelijkheid van herstel ontbreekt. En breekt een schipbreukeling, die eenzaam op een stuk van een wrak rondzwakt, zijn been of arm, dan is evenzoo genezing onmogelijk, niet omdat deze breuke op zichzelf onherstelbaar was, maar omdat de middelen om het been of den arm weer in het lid te zetten, op dat oogenblik ontbraken.

In zooverre nu de gemeene Gratie op niets anders gericht is dan op stuiting van ingeslopen bederf, en deze gedeeltelijke genezing van een voorgekomen breuke, vindt men haar uitgangspunt in de geschapen natuur. Deels omdat in die natuur de mogelijkheid hiertoe was ingeschapen, en anderdeels omdat in die natuur de middelen tot die gedeeltelijke stuiting en genezing voorhanden waren. Er was, als we ons zoo mogen uitdrukken, bij de Schepping op breuke, en op gedeeltelijke herstelling van die breuke, gerekend. De val was voorzien (we laten nu de vraag, hoe dit voorziet te nemen zij, hier opzettelijk rusten) en er was, in verband hiermede, voorzien in wat noodig was, om de gemeene Gratie te doen slagen. Niet, men versta ons wel, alsof de gemeene Gratie van zelf en uit zich zelve werken ging. Gelijk een gebroken been niet uit zich zelf weer in het lid komt, maar eischt dat iemand het weer in het lid zet, zoo ook kon de stuiting en gedeeltelijke genezing van het bederf, dat insloep, niet tot stand komen, zonder de helpende en reddende hand Gods, en dit juist is de gemeene Gratie. Maar al blijft ze gratie, en als zodanig Gods daad, toch is ze niet het toevoegen aan de bestaande krachten der natuur van nieuwe krachten, maar eenvoudig het leiden en besturen van de in die natuur aanwezige krachten. In zooverre is dan ook de gemeene Gratie niet bovennatuurlijk, maar natuurlijk. Zelfs laat het zich in dat opzicht verdedigen, dat onze vaderen de gemeene Gratie nog meestal onder het *Opus naturae*, d. i. onder het *werk Gods in de natuur*, hebben opgenomen. Gezond is dit niet. Het beginsel van intredende genade gaat er te zeer bij te loor. Het is een zegswijs, die beter bij de Roomsche theologie dan bij de Gereformeerde past. Maar het is dan toch te verklaren, waarom onze vaderen haar zoo vaak bijhielden.

Geheel datzelfde nu geldt van den Staat. Er is in den Staat niets, dat niet uit de natuur is genomen. Er zijn in den Staat menschen; er is een stuk land waarop die menschen saamwonen; er is een die aan het hoofd komt te staan; er worden wetten gemaakt; er worden regelingen vastgesteld; er worden gelden bijeengebracht en wapens gesmeed. Kortom, er worden allerlei factoren gezien, die in de natuur scholen, en uit die natuur genomen werden, en nu op geschikte wijze in verband en in elkaar worden gezet. En ook dat in elkander zetten geschiedt niet door een wonder, maar op geheel natuurlijke wijze, in den loop der historie. Ook is het licht, dat voor de vorming van den Staat noodig is, geen ander dan het natuurlijke. De Romeinen, nog altoos, met de Germanen, op Staatsgebied, onze oorspronkelijke meesters, werkten niet anders dan met gegevens, die in de natuur en in den mensch aanwezig waren. En zelfs als men let op het genie, dat in enkele stichters van Staten en in enkele groote staatslieden uit-

blonk, dan zal nog niemand beweren, dat dit genie buiten de grenzen van het natuurlijke valt. Er is genie op allerlei gebied, maar alle genie behoort tot het natuurlijke leven. Of in Christelijke Staten nog niet een ander licht bij dit natuurlijk bijkwam, zullen we nader onderzoeken. Maar in elk geval staat vast, dat dergelijke goedgeoorde en welingerichte Staten in menigte verzeen zijn en bestaan hebben ook daar, waar nog geen enkele straal van het licht der bijzondere Openbaring was doorgedrongen. We hebben dus het volste recht om het uitgangspunt van het staatsleven in de natuur zelve, in de oorspronkelijke schepping te zoeken. In die natuur was reeds krachtens de Schepping alles aanwezig wat voor de vorming van Staten noodig was. En de Genade Gods in de gemeene Gratie bestond ten deze alleen hierin, dat Hij hetgeen in de natuur aanwezig was zoo leidde, zoo regelde, zoo stuurde, en zoo ineenzette, dat de Staat geboren werd. Zelfs de Overheidsidee lag reeds in het vaderschap en in het patriarchaat, en de mensch die Overheid wordt, is op gewone wijze uit de bestaande personen geboren. En al is in het Noachisch verbond de doodstraf, en daarmee de Overheid, ingesteld, ook de bloedwraak ligt in onze natuur, en de belofte van het Noachisch verbond, is niet dat er iets nieuws komt, maar alleen dat het bestaande niet meer verstoord zal worden. Voortaan alle de dagen des levens zullen zaaien en oogsten, koude en hitte enz. niet meer ophouden.

Heel anders daarentegen, en juist omgekeerd, is het gelegen met de Kerk. Het uitgangspunt van den Staat ligt in de bestaande natuur, het uitgangspunt der Kerk is daarentegen bovennatuurlijk. De Kerk komt uit de particuliere genade; en particulier is juist die genade die niet uit de natuur opkomt, maar van buiten af in de natuur wordt ingedragen. Alle uitgangspunt der Kerk ligt in twee dingen: 1°, in het geopenbaarde Woord, en 2°, in de Wedergeboorte. Nu is het geopenbaarde Woord niet uit den mensch, niet uit 's menschen denken, niet uit 's menschen gevoel of rede, maar door den Heiligen Geest den mensch geïnspireerd, geopenbaard, medegedeeld van buiten af. Het is een Woord, dat tegen het woord der wereld over blijft staan. Het geeft ons niet wat uit de natuur evenzoo te kennen was, maar het openbaart de Goddelijke mysterien, Goddelijke geheimenissen, mededeelingen omtrent ons onbekende of nog toekomstige dingen. Het is daarom boven de natuur uitgaande, en alzoo in volken zin *bovennatuurlijk*. — En geheel hetzelfde geldt van de wedergeboorte. De wedergeboorte is een daad Gods, die wat de natuur nooit geven kon, schenkt. De natuur gaat tegen de wedergeboorte, en de wedergeboorte tegen de natuur in. En beide, *Woord* en *Wedergeboorte*, zijn daarom het wonder. Heel de Kerk is dus niet uit de natuur, maar uit het wonder; en wonder is juist de naam voor die reeks verschijnselen, die in de natuur krachten openbaren, welke niet uit de natuur, maar boven de natuur zijn en er aan worden toegevoegd. Vandaar dat het wonder juist hierin zijn kenmerk vindt, dat het niet uit de Schepping is, maar uit de *Herscheping*. De tegenstelling is en blijft alzoo, dat het uitgangspunt van den Staat ligt in de Schepping, in de Natuur, en in de gemeene Gratie, terwijl het uitgangspunt van de Kerk ligt in de *Herscheping*, in het Wonder en in de particuliere Genade.

Gelijke tegenstelling nu vinden we, zoo

we onderzocht doen naar de sfeer van Staat en Kerk. De sfeer is de kring waarin het leven optreedt, de bijeenvoering van al die elementen die tot het bestaan behooren, en waarin het werkt. Welnu, die sfeer ligt voor den Staat in het gewone, natuurlijke leven, in dat leven dat uit de Schepping komt en aan de Schepping onderworpen is. De Staat heeft te doen met de uiterlijke verschijning der menschen, met het land waarop ze vertoeven, met de huizen waarin ze wonen, met ziekten die hen bedreigen, met gevaren waaraan ze zijn blootgesteld, met gelden die ze moeten opbrengen, met wapenen die ze ter verdediging van het vaderland moeten dragen, met wegen en kanalen die moeten worden aangelegd, met beveiliging van goederen en personen, met het straffen van moord en diefstal, met het handhaven der publieke eerbareid, en zooveel meer. Zijn sfeer is alzoo de zichtbare levensverschijning. Hij rekent met wat voor oogen is. Met wat ieder waarneemt. Dat zichtbare is zijn element, de sfeer waarin hij zich beweegt en opgaat. We laten nu natuurlijk zijn verhouding tot de Kerk voorshands rusten. Daarop komen we later. Thans is het er ons om te doen, om den Staat te leeren kennen, gelijk hij onder alle volkeren optreedt, en zooals hij zich uit zichzelf vertoont. En dan is het wel aan geen twijfel onderhevig, of juist in dat zichtbare, grijpbare en waarneembare ligt zijn bestaan besloten. Al te gader de dingen die in het natuurlijke, of in het burgerlijke leven besloten zijn, en geheel behooren tot dat leven dat uit de Schepping of uit de natuur opkwam en opkomt.

Vraagge nu daarentegen naar de sfeer der Kerk, dan wordt ge op eenmaal verplaatst op een heel ander terrein. De Kerk heeft rechtstreeks niet met den mensch in zijn gewoon bedrijf, maar met den mensch als *sondaar* te doen. Ze vraagt niet naar zijn land, naar zijn huis, naar den weg waarop hij gaat of naar het kanaal waardoor hij per schip zijn goed vervoert, niet naar zijn post en telegraaf, en zooveel meer, maar naar zijn hart, naar zijn ziel en naar zijn inwendigen mensch. En ze houdt zich niet dien inwendigen mensch bezig, niet om gegevens voor de zieklunde te verzamelen, maar om dien mensch met zijn inwendig leven voor God te stellen, en dit inwendig leven in verband te brengen met zijn eigen toekomst. Ze dringt aan op boete en berouw, op bekeering en heiligmaking. Ze ontsluit een heel andere wereld, dan de wereld in het gewone leven der maatschappij. Ook daarop oefent ze wel invloed, maar alleen zijdelings. Haar eigenlijke sfeer is niet het zichtbaar waarneembare, maar de verborgen menschen des harten. Niet de dingen der Schepping, maar de dingen der *Herscheping* zijn het element waarin ze zich beweegt. Vond ze niets dan de natuur in de dingen der Schepping, ze zou haar roeping niet volvoeren kunnen. Haar sfeer is niet wat voor oogen, maar wat voor het oog van God is. Niet het natuurlijke, maar het bovennatuurlijke. Wat ze beluistert is niet de stem van het geschapene, maar de stem van haar God.

Staat het zoo met beider uitgangspunt en sfeer, niet anders is het gelegen met beider middelen, d. w. z. met de middelen, die ze gebruiken, om hun werkzaamheid te openbaren. De Staat gebruikt nooit anders dan uitwendige middelen. Hij gebruikt hout en steen en metaal om sluiten en wegen te bouwen, dijken en kanalen aan te leggen, en monumentale gebouwen op te richten.

Hij heeft rechters, magistraten en politie-agenten, door welke hij zijn gezag handhaaft. Hij giet kanonnen, maakt geweren, veegt sabels, bouwt vestingen en oorlogsschepen, om de onafhankelijkheid van het land te verdedigen. Hij bouwt gevangenis- en om de schulden op te sluiten. Kort gezegd, de Staat gebruikt zoogoed als alle dingen die in de natuur, krachtens de Schepping, voorhanden zijn, om zijn gezag te handhaven, en zich te kwijten van zijn plicht.

De Kerk daarentegen gaat heel anders te werk. Zeker, de geïnstitueerde kerk moet in het aardsche leven optreden, en heeft daarvoor gebouwen en geld noodig. Maar reeds die gelden int ze op heel andere wijze, niet door dwang, maar door vrijwillige gaven te vragen. Een Kerk, die goed staat, lijdt liever gebrek, dan dat ze een stelsel van belasting zou invoeren. Ze werkt op de harten, om ze oeffenaarlijk te maken; maar dreigt niet met verkoop van goed als de gaven niet vloeien. En voorts zijn haar middelen *geestelijk*. Haar zwaard is Gods Woord, en dat zoekt ze zoo te hanteeren, dat het snijdt in de consciëntie. Ze getuigt, ze vermaant, ze bestraft. Ze lokt en roept ten eeuwigen leven. Ze steunt op den weg der heiligmaking. Ze biedt troost bij het ingaan in de vallei der schaduw des doods. Ze poogt te verzoenen en te veredelen. Ze treedt als een engel des vredes bij de harten, in de gezinnen, bij de kranten en bij de stervenden op. Ze komt den noodlijdenden te hulp. En eindelijk bedient ze de sacramenten, die ganschelijk niet uit dit leven zijn, maar alleen dan gewaardeerd en waarlijk genoten worden, zoo ze verzeeld worden van bovennatuurlijke werkingen. Ook hier is dus de tegenstelling zoo volstrekt mogelijk. Bij den Staat de uiterlijke dwang, desnoods door het zwaard, al was het slechts in geval van oproer. Bij de Kerk nooit dwang, maar steeds *drang*. Overtuigen, winnen, trekken, lokken is het middel dat de Kerk aanwendt. Gebieden, bevelen, gelasten, dwingen is het middel waardoor de Staat bloeit. De Kerk wijst op straffen die God zendt, de Staat straft zelf.

Dit komt nader uit in beider karakter. Het karakter toch van den Staat is, dat hij u bij zijn burgers insluit, of ge wilt of niet. De Overheid oefent haar gezag uit over een bepaalde landstreek, en al wie in die landstreek woont of geboren wordt, behoort tot haar onderdanen. Van vrijwilligheid is hier geen sprake. Men moge naar een ander land trekken, om daar een beter bestaan te vinden, maar niemand trekt van land naar land, alleen om niet onder de Habsburgers, maar onder de Hohenzollerns, niet onder de Bourbons, maar onder de Bernadottes te leven. Ook zijn die wettelijke weinigen, de groote menigte blijft, en is, zoolang ze blijft, door het feit zelf van haar wonen aan het gezag van de Overheid van het land onderworpen. Er wordt niet gevraagd of u dat gevelt. Er wordt u niet op zekeren leeftijd een keuze gesteld. Gij zijt onderdaan geboren, en blijft onderdaan tot uw dood toe. Sterker nog. Als het land, waarin ge woont, in gevaar komt, dan beschikt de Overheid over heel uw persoon, zendt u naar het slagveld, en laat u desnoods door den vijand doodschieten. Dit hangt niet van uw bereidheid tot offerande voor het vaderland af. Ge moet. En zoo ge niet kunt, haalt men u uit uw huis. Loopt ge weg, dan krijgt ge den kogel. Zoo beschikt de Overheid over uw persoon, of ge wilt of niet. Juist zooals ze uw geld uit uw huis en uit uw kass haalt, ook tegen uw wil en

De kerk van Christus en de armen of ongelukkigen.

VII.

Tal van bewijzen zijn er aan te voeren voor de waarheid, dat Jezus' kerk in de eerste eenen onzer jaartelling opkwam voor ongelukkigen en verdrukten, zonder het kwaad op eenige wijze te vergoeliken. Gregorius van Nazianze begon, in een rede, uitgesproken in tegenwoordigheid van een Romeinschen stadhouder, die gekomen was om een oproer te dempen, het volk tot bedaren te brengen en gaf den stadhouder den raad om toegevend en vergevengend te zijn. Toen de inwoners van Antiochie, die verbittert waren over een nieuwe belasting, die beambten van Theodosius hadden mishandeld en zijne standbeelden omgeworpen, en deze commissarissen had afgezonderd om tegen de schulden te woeden, ging de aartsbisschop Flavianus ondanks zijnen hoogen leeftijd naar den keizer om zijn toorn te stillen. Terwijl hij afwezig was, bemoeide Chrysostomus het volk, dat nu even verslagen was als daareven oproerig; kluisde hij de nabuurschap kwamen toelopen om de clementie der keizerlijke afgezanten te bezworen. In dien tijd richtte Flavianus te Constantinopel tot Theodosius zoo ernstige

vermaningen, dat de keizer, geheel ontroerd, zich bereid verklaarde de schare vergiffenis te schenken. Bleef de bemiddeling der kerk zonder vrucht, dan aarzeld zij niet de hardvochtigen en gewelddigen onwaardig der Christelijke gemeenschap te verklaren. Athanasius sprak over den gouverneur van Lybie den ban uit, omdat hij zoo wreed en ongebonden was in zijn doen. Den keizer zelve werd herinnerd, dat het beid der hoogste macht op aarde hem niet ontsloeg van dien plicht der humaniteit. Ambrosius schreef keizer Theodosius een brief, toen deze in een opwelling van toorn 7000 Theodosianen had laten vermoorden, en sprak daarin zijn smart uit, dat een christelijk vorst zoovele menschen had laten doodden zonder onderscheid van onschuldigen en schuldigen. Bovendien ontzegde hij hem het avondmaal, zoolang zijn handen bezoedeld waren met dat bloed. En toen Theodosius toch de kerk van Milaan wilde binnentreden, ging hem de moedige bisschop tegemoet, verbod hem den toegang en legde hem een boete op. De keizer erkende zijn schuld en onderwierp zich aan de tucht. Wel is niet te loochenen, dat de heerschzucht dikwijls misbruik gemaakt heeft van dat voorbeeld, maar ook is waar, dat het een grootsch schouwspel was op het einde der 4^{en} eeuw, een Christelijken bisschop den strijd voor recht en barmhertigheid alleen te zien strijden tegen den beheerscher der bijna geheele toen bekende wereld. De buitenlandsche krijgen der keizers, de burgeroorlogen, de worstelingen om de kroon en vooral de invallen der barbaren hebben de Christelijke liefde dikwijls op proef gesteld. Behalve de gevangenen, in de veldslagen ge-

maakt, werden geheele bevolkingen in ballingschap weg geleid, nadat zij hunne woonplaatsen hadden zien met den grond gelijk maken en hunne akkers verwoesten. Die ongelukkigen vrij te koopen achtten de kerkvaders een bewijs der hoogste liefde, een groot werk van rechtvaardigheid, waarvoor men bereid moest zijn alle offers te brengen; want men ontrukte hierdoor broeders niet alleen aan den dood of de slavernij, maar nog meer aan het gevaar van in de afgedroeft terug te vallen; men gaf op deze wijze kinderen aan hunne ouders terug en burgers aan het vaderland, of onttrok Christelijke vrouwen aan de gruwelen der barbaren. De sommen, die men noodig had hiervoor, verschaften rijke Christenen of men nam ze uit de fondsen der kerk; dikwijls hield men buitengewone collecten voor dat doel. Het kwam zelfs voor, dat menschen vol brandende liefde hun eigen vrijheid opofferden om een man of een zoon terug te geven aan zijn gezin. Clemens Romanus schreef aan de kerk van Corinthe: „Wij kennen er velen onder ons, die zich zelf in banden hebben gegeven, om anderen te verlossen. Velen leverden zich zelf in slavernij, en hebben anderen gevoerd met den ontvanger prijs.” Bisschop Dionysius zond in naam van Rome's kerk geld naar Cappadocie, om gevangenen los te koopen, die bestemd waren voor den slavendienst. Toen woepte horden uit Numidie het Romeinsche deel van Afrika binnengevallen waren en verscheidene menschen als gevangenen weggeleid hadden, wendden de bisschoppen der provincie zich tot de kerk van Carthago om haar hulp in te roepen. Cyrianus hield toen een collecte, waaraan armen zoowel als rijken zich

haastten te geven. De gevangenen, die de Gothen in Italië maakten, werden vrijgekocht door de Christelijke kerken van het land; Ambrosius gebruikte daarvoor de geheile vaten zijner kerk, overtuigd als hij was, dat het meer overeenkwam met den eisch des Evangelies, ongelukkigen aan den dood te ontrukken of aan de ellende of aan de schande, dan eenige sieraden te behouden. Augustinus gaf hetzelfde voorbeeld. Op zijn beurt werd hij tegen het midden der vijfde eeuw gevolgd door den bisschop van Carthago, Deogratius, die, gedurende de invallen der Vandalen de gevangenen lookocht voor den prijs van het vaatwerk, afgezonderd tot den dienst des Woords en der Sacramenten; toen de ongelukkigen weer te Carthago terugwaren en er plaats ontbrak om ze in huisvesten, stelde hij twee kerken tot hunne beschikking, waar hij zelf voorzag in alles wat hun toestand vorderde. Laten wij hierna toevoegen, dat het niet altijd broeders waren, die men aldus loskocht. Terwijl zij medelijken toonden met alle rampen en de vrijheid van allen eerbiedigden, legden de Christenen zich zelve de zelfde offers op, om vreemdelingen, hoewel heidenen, aan hun vaderland terug te geven uit de hand der Romeinen, wier gevangenen zij waren geworden. Acacius, bisschop van Amidá, omstreeks 420, verkocht de vaten der kerk, om omstreeks 7000 personen, die in de nacht van het Romeinsche leger gevallen waren, naar hun land terug te kunnen zenden.

DE GAAT FORTMAN.